

NEDJELJA — DAN GOSPODNI KAO NEŠTO KRŠĆANSKI RELIGIOZNO (?) U NAŠEM DANAŠNJEM SELU

Frane MIOČIĆ

Potrebno je najprije nešto reći o pojmu religioznog i sakralnog. Ti pojmovi, naime, igraju značajnu, ako ne i odlučujuću ulogu za shvaćanje religioznog života naših ljudi na selu. Uz to je potrebno razjasniti što to znači »kršćanski religiozno«.

Religija i religioznost je vanjski izražaj unutarnjeg čovjekova stava prema životu i Izvoru života — prema Bogu. Pojava religioznosti dobiva izraz u organizaciji, kultu i pravilima za ponašanje. Religioznost je jedan od temeljnih elemenata ljudskog života. Ona je prirodni zahtjev ljudske naravi, i udovoljenje tom zahtjevu provlači se kao neprekidna nit kroz povijest ljudskog roda, a dobiva svoj izraz u različitim tipovima organiziranih religija ili magije. Često se te dvije pojave tijesno isprepliću.

»Sakralno« je usko povezano s religioznim. Ono je proizvod i predmet religioznosti. Ono igra posredničku ulogu. Ne može se poistovjetiti s religioznim, premda se u tom osjeća stalna težnja. Postoji uvijek opasnost prevelike sakralizacije za religiju, što pokatkad religiju odvaja od svakodnevnog života.¹

Što znači »kršćanski religiozno«? Kako se kršćanstvo odnosi prema toj pojavi religioznosti uopće? Kršćanstvo se ne može poistovjetiti s religijom kao takvom. Ono ne ide u isti red, već pripada drugom i drugačijem redu. Kršćanstvo nije religija Zapada. Ono je obraćeno poganstvo. »Fiunt, non nascuntur christiani«, rekao je Tertulijan. Čovjek se rađa kao poganin, a kršćanin postaje. Doduše, kršćanstvo preuzima različite religiozne oblike, ali ono je u prvom redu svjedočanstvo o jednom događaju ili bolje, o događajima koji sačinjavaju svetu povijest; to je svjedočenje o prodorima riječi u povijest i o prodoru same Utjelovljene Riječi u povijest. Religije su čovjekov čin prema Bogu, a kršćanstvo kao prihvaćanje objave jest svjedočanstvo o činu Boga prema čovjeku. Predmet objave je događaj Isusa Krista. Vjera se sastoji u tome da prihvaćamo stvarnu zbiljskost toga događaja. Objava je djelo samoga Boga, to je milost. Ona je eshatološka u dvo-

1. Jean — Paul Audet: Drama religije i kulture, objavljeno u Revue biblique LXXIII (1966) 5—29, prevedeno u Svescima, Kršćanska sadašnjost br. 2 Zagreb veljača—ožujak 1967. U istom članku još piše o odnosu religije i sakralnoga:

»Svako povlačenje i zatvaranje u sakralno radi sakralnog, prije ili kasnije, nužno stavlja u pogibao sigurnost, a konačno i samo usmjerenje specifičnog religioznog gibanja duša. Mjesto u Boga, religioznost se preorijentira u stvari koje su sa strane čovjeka. A time prestaje biti prava religioznost.«

strukom smislu: već je stvarnost u Kristu, ali još se ima ostvariti u povijesti. Objava je odgovor Božji na čovjekovu religioznu čežnju koja se temelji na samom stvaranju. Vjera se sastoji u tome da ponovni Božji govor u Kristu prihvatimo.² Papa Pio XII u enciklici »Evangelii praecones« definira stav kršćanstva prema poganskim religioznim vrijednostima kad kaže da ih kršćanstvo preuzima, pročišćava i preobražava. Mogli bismo pomisliti da je religija zapreka kršćanstvu; da je ono ne može preuzimati. Ali zapravo je drugačije. Krist je prihvatio potpunog čovjeka, a tu spada i njegova religioznost.³

Pod pojmom selo podrazumijevamo manje ili veće zajednice, više ili manje teritorijalno povezane, s agrarno-ruralnim oblikom života. Ovdje ćemo se zadržati na tipičnom selu koje ima u sebi elemente primorskog a također i kontinentalnog sela.

Kako se očituje nedjelja kao nešto kršćanski religiozno u našem selu?

Poštivanje nedjelje na selu u religioznom smislu, pokazuje se na dva načina: izvršavanjem zakona o prisustvovanju misi i zakona o nedjeljnom počinuku.

Kako taj seljak doživljava misu?

Ovdje se ne bih htio ograničiti na sam obred u crkvi, želio bih obuhvatiti sve ono što je u vezi s njime prije i poslije. Mi prosječno imamo tek manji dio župne ili seoske zajednice na nedjeljnoj misi. Lijepo je to vidjeti kako se u grupicama kroz doline i preko brežuljaka iz dalekih krajeva skupljaju prema jednom mjestu. To je vidljivi izraz zajedništva naroda Božjega. Naročito je to lijepo kada je crkva na osamljenom mjestu, na nekom brežuljku, kada se penju prema njoj. Kažu da u nekim krajevima Bosne pješače po pet sati do crkve. Ima vrijednih kršćana koji shvaćaju važnost kršćanskog sastanka za svoj vjerski život pa mnogo žrtvuju da mu prisustvuju i nastoje biti redoviti. Mnogostruki su motivi dolaska. U raspršenim selima ljudi se sastanu kod crkve prije i poslije mise i popričaju o usjevima, vinogradima, događajima iz sela i svijeta i drugim potrebama. Lijepo je to vidjeti kako se ljudi srdačno pozdravljaju. To stvara zajednicu. To su potrebe ljudi. U primorskim mjestima to manje dolazi do izražaja jer su oni na okupu i često se vide. Oni znadu često kazati: idemo početi pa ćemo prije svršiti.

Djevojke obučene u svečanije haljine idu prema crkvi, možda pjevajući, jer se tamo može »sreća« pojaviti. Često puta su i mladići u društvu s djevojkama. Jedni radi drugih i dolaze. Ne znači da je to

2. Jean Daniélou: Religija i objava u L'oraison problème politique Le Signe, Libraire Arthème Fayard, Paris 1965 83—101. O odnosu religije i kršćanstva još piše:

»Nije potrebno biti kršćanin da bi čovjek vjerovao u Boga. Ali je potrebno biti kršćanin da bi čovjek vjerovao da je Bog došao među ljude.«

3. Ibidem. »Primjer evangelizacije Zapada očigledan je dokaz za tu tvrdnju. Kršćanstvo je preuzelo sve vrijednosti religija Grčke i Rima, bogostovna mjesta da tu na mjesto gdje su se slavile poganske božice stavi Djevicu Mariju, ritam blagdana s Božićem ili Svijećicom ... »U religijama možemo naći obrede koji su degradirali na razinu čarobnjaštva, magije, i stavljeni u službu ljudskih strasti. Praznovjerje zauzme mjesto molitve, ukus, za neobično i čudno uđe na mjesto smisla za misterij. Čudna moralna zastranjenja, hramska prostitucija, žrtvovanja djece, seksualna osakacenja proistječu — kako je dobro vidio sv. Pavao — iz perverzije duha.

Upliv kršćanstva se osjeća na samoj razini religije od svih tih zabuda i zastranjenja. ... »Riječ Božja došla je da spasi toga istoga čovjeka koga je i stvorila. No taj čovjek što ga je Riječ Božja stvorila jest religiozan čovjek. Riječ Božja, tj. Krist do'ao je preobraziti toga čovjeka, dakle i njegove religiozne vrijednosti ... Čovjek je u religiji ostajao izvan božanskoga života. Sada Duh Sveti svojim životnim zahvatom prožima religioznog čovjeka, na svim razinama da ga uvede u sam život Božji.

isključivi razlog, ali je sigurno jedan od važnijih. Najčešće nema u tome zla, ali opet ovisi o pojedinačnom slučaju. Mnogi su roditelji zadovoljniji ako im se sin ili kćerka upoznaju i započnu zaručničku ljubav baš kod crkve. Smatraju to sretnom okolnošću. Zato je, naročito prigodom većih blagdana, poslije mise i narodno kolo. Tu se oprobavaju glasovi u pjevanju i vještina u igranju. Pjevanje je jedan od razloga da mnogi rado dolaze na misu. Naročito u našim dalmatinskim selima gdje čitav puk pjeva a predvode oni glasniji. Zato negoduju ako im se nešto dokida ili mijenja od njihovog pjevanja. To se naročito događa u dalmatinskim župama koje nisu strogo primorske, gdje se pjevanje u kolu i na misi po muzičkim oblicima mnogo ne razlikuje. Jedan mi kolega pripovijeda da mu je bilo čudno zašto djevojke žele i rado dolaze i radnim danom na večernju misu. Konačno je ustanovio da njih majke ne bi inače pustile uveče vani ako nema mise. Uz put one zaigraju i kolo.

Starije žene s krunicom u ruci dolaze k misi. Mnoge je prebiru preko čitave mise. Idu se moliti za svoje mrtve, naročito ako je groblje oko crkve, tada će i grob poškopiti blagoslovljenom vodom. Inače je misa isprepletena, iako ne i isključivo motivirana, kultom mrtvih. Takva je i sva pobožnost, naročito starijih osoba. Čašćenje i molitva za umrle s jedne strane i molitva za zdravlje, usjeve, kišu i druge životne potrebe s druge strane rezultat je kozmološko-biološkog poimanja Boga. On je vrhovni gospodar. Čašćenje obredom izmolit će od njega potrebnu pomoć. Obredu većina pridaje najveću vrijednost. Oni se po prisustvovanju obredima smatraju kršćanima. To je kulturna religija koja je karakteristična za ruralno-agrarno društvo. To je kozmološka religioznost gdje takvo poimanje Boga pogoduje pastoralu gospodarenja.⁴ Vjera je često samo zaštita od nesreće i štetâ materijalnog karaktera. Zato se »plaćaju« i mise. To pokazuju i nakane molitava i naglašeno štovanje nekih svetaca za hitnu pomoć, kao sv. Ante, sv. Nikole, Gospe od brze pomoći i drugih. Mnogo u tome ima magije i praznovjerja baštinjenog iz naravne religije. Još je jedna riječ vrlo česta u tom tipu religioznosti: običaj. Upravo je čudno srasla s religioznim životom. »Sve obavljaj po običaju i ne boj se da ćeš pogriješiti«. To se često čuje. Ako nešto nije po običaju, onda ih eto u sakristiju, negoduju i mašu glavom: Znaete, običaj je uvijek bio... na primjer izmoliti na groblju iza mise odrješenje na pojedinom grobu, ili odrješenje za sve mrtve na groblju prije svake nedjeljne mise, zatim čitanje govora pokojnika nakon čega treba odmah dodati po tri Očenaša, Zdravomarije i Pokoj vječni... ili Anđeo Gospodnji poslije svake župne mise ili na kraju svega izaći pred oltar i pozdraviti sa: Hvaljen Isus, čitati tko je »platio« misu, dao crkvi i svećeniku...

4. J. M. Diez — Alegria, profesor na papinskom sveučilištu Gregoriana, u predavanju održanom u Zadru na svećeničkom danu u srpnju 1969. U tom predavanju on još piše:

»Ruralno-agrarno društvo pruža uvjete za mogućnost tzv. »kozmoško« religioznosti i za autoritativnu institucionalnost vjerskih zajednica. Kozmoško religioznost je tip religiozne psihologije uvjetovane nepoznavanjem zakona prirode i nedostatkom tehničkih sredstava za gospodarenje prirodnim silama. To nepoznavanje vodi nekom magičnom shvaćanju prirode, a nedostatak tehničkih sredstava dovodi do traženja u religiji neke vrsti sredstava za rješavanje problema koji se ne mogu riješiti tehnikom«. Religioznost »kozmoško« tipa mogu obdržavati ljudi različitih religija. To je neke vrsti antropo-psihološka tipologija.

Ruralno-agrarno srednjovjekovno društvo odgovalo je oblicima feudalne vlasti. »Selos« je bilo društvena »globalna« skupina kojom se autoritativno upravljalo. Crkvena institucija je prihvatila oblike slične oblicima autoritativne »feudalne gospodstije«.

Od svećenika očekuju da grmi i zanosno govori u primjerima. Jedan čovjek mi nedavno reče: »Vi mladi svećenici slabo predikate. Prije su grmjeli i nitko nije smio pisnuti ni jednu riječ u crkvi«. To nije mišljenje izdvojenog pojedinca, nego mentalitet većine. Oni vole u nastupu demagogiju i žale za starim. Sve je to sociološki uvjetovano agrarno-ruralnim načinom života gdje ustaljenost i gospodarenje imaju veliku ulogu.

Međutim, suvremeni razvoj i gradski način života utječu na razbijanje takvih forma života. Ljudi bi htjeli religioznost zadržati u starim formama, i nužno nastaje lom koji svi zapažamo. Zajedništvo koje se ostvaruje na misi i oko nje — gubi se, postaje sve rjeđe.

Drugi vid proslave nedjelje na selu jest uzdržavanje od teških poslova. Gdje su oni koji ne prisustvuju misi? Kako oni provode nedjelju? Kako provode nedjeljne popodneve sate mnogi od onih koji su bili na misi? Već u rano jutro jedan dio muškaraca sjeda na bicikle, motocikle, u autobuse, vlakove i odlaze na put: u goste prijatelju, u susjedno mjesto kupiti nešto, zamijeniti, nabaviti sjeme, interesirati se za svoje u svijetu, za zaposlenje, posjetiti bolesnog rođaka, tražiti težake za sutrašnje oranje, kopanje, kosidbu i druge poslove. Takav se čudi onome koji je upregao kola i ide na neki težački posao. »Kako se taj ne boji Boga i nesreće?« I naročito ako je to u mlade nedjelje (prve nedjelje u mjesecu). Ako se neka nezgoda dogodi, onda je to »pravedna ruka Božja«, »Bog naplaćuje«; ako pukne zaprega: »Bog zna što radi«, ako je zidar pao sa skele: »I neka mu se to dogodilo, zašto je radio.«

Prije dvije godine vozio sam se na motoru sa župe u kojoj ispo- mažem kući gdje sam trebao imati drugu misu, i pao sam. Zbog pada i zavijanja ogrebotina zakasnio sam, pa je bila večernja misa. Dok smo se pred crkvom okupljali, dolazi čovjek u dobroj namjeri i govori mi: »Vidite, jutros je osvanula mlada (prva) nedjelja, Šime J. je uzeo kosu i čitav dan kosio i eno se vraća zdrav kući. Vi ste išli držati službu Božju i pali ste. Kako mi to tumačite? Je li Bog pravedan?« Eto to je odraz mentaliteta.

Jedan dio muškaraca jedva čeka da dođe nedjelja da idu u lov. Oni kažu: mi ne dolazimo često u crkvu, ali ipak poštujemo nedjelju. Sada je sve manje čuđenja zbog rada u nedjelju, naročito u prigradskim mjestima gdje su ljudi zaposleni u gradu pa nedjeljom nastoje obraditi zemlju ili zidati kuću jer preko tjedna nemaju vremena ili ne mogu dobiti majstora. Ribari odlaze na ribolov. Poslije podne ide se u zabavu, među ljude, kako to oni kažu. Na kuglanje, kartanje i druge igre. Nedjelja je dan pijančevanja u mnogim našim selima, dan gostionice, a ne dan Gospodnji; dan čaše propasti, a ne dan čaše spa- senja.

Svakako, na selu je mnogo jače naglašeno nedjeljno mirovanje nego okupljanje na euharistijsko slavlje. Ljudi za nj nemaju potrebe. Oni vole ići u društvo, ali ne takvo kakvo im Crkva nuđa. Jedan kolega je uveo treću, večernju misu, za one koji do podne čiste broдове. Takvih je mnogo u tom mjestu. Nisu dolazili, nego su se opravdali: a kada ćemo u društvo? Dakle za njih misa nije društvo.

Nedjelja u stanovitom smislu igra društvenu ulogu, i kao takvu, to jest kao dan odmora i zabave, tretira je suvremeno društvo, koje se

sve više laicizira. Utjecaj toga opaža se i na selu. Ljudi se odmore, završavaju se, sastaju se, posjećuju se međusobno pojedinci i obitelji da se porazgovore. Obitelj se pokatkad nađe na okupu. Čovjek se preobuče, žena očisti kuću. Ali nedjelja sve više gubi značaj kao religiozni dan na našem selu a još više kao dan okupljanja kršćanske zajednice koja želi čuti Božju riječ i susresti se s proslavljenim Kristom.

Svećenik na selu uglavnom vrši kulturno-administrativne funkcije. Najvažniji čini zajednice: naviještanje riječi, euharistijsko slavlje i sakramenti, i izvršenje Gospodinove riječi o bratskoj ljubavi — shvaćaju se kao svršene radnje. Krštenje, pokora, potvrda, pričest, molitva — sve se to shvaća kao svršena radnja. Prošle nedjelje na putu prema crkvi susretnem osobu koja živi u drugom mjestu i, kao da se hoće opravdati zašto i ona ne ide s nama, reče: Idite, idite, ja sam svoje izvršila jutros u sedam. Tako misli većina naših vjernika. Selo, odnosno župa, za njih je servis za izvršavanje zapovijedi o nedjeljnoj misi (koja se treba odvijati po običaju, propisana do posljednje kretanje) i servis za dijeljenje sakramenata; to je često feudalni teritorij sa svojim »gospodstvom« i pravima štole, s tom razlikom što je u feudalizmu to gospodstvo nešto značilo, a danas ne znači ništa. Seoska župa je sada činovnička institucija koja čuva sociološki uvjetovanu religioznost i običaje koji je odražavaju. Pred sobom imamo vjernike kojima moramo propovijedati i dijeliti sakramente, a u njihovoj svijesti mi svećenici treba da uzorno izvršujemo svoj posao (jer posao je posao) kao i učitelji i drugi službenici koji od svoga posla žive. Daleko smo još od zamisli i života organizirane zajednice Crkve kao tjele, i da bismo na taj način i djelovali. Oni stoga svećenika dižu u oblake, a malo do njega drže.

Da li je naše selo bilo ikada istinski kristijanizirano? upitao se nedavno preko tiska jedan svećenik. Na mjestu je taj poziv na uzbunu. Trebalo bi se tim pitanjem više pozabaviti.

Kad imamo takvu situaciju, zanimljivo je vidjeti kako je do toga došlo. U početku, odmah po Uskrsnuću Kristovu i u prvim stoljećima, bitno je obilježje nedjelje sakupljanje, sastajanje na mesijansku gozbu s uskrsnim Kristom. Sastaju se prvi kršćani da lome kruh, slušaju riječ i skupljaju milostinju za potrebne. Sastaju se da slave vazmeno otajstvo.⁵ Didahe, spis nastao u I stoljeću donosi:

»Na dan Gospodnji skupljajte se na lomljenje kruha i euharistiju. Pošto ste najprije ispovijedili svoje grijehe kako bi vaša žrtva bila čista. Vašoj zajednici ne smije se pridružiti onaj koji ima neku razmiricu sa svojim drugom, prije nego se pomirio, kako ne bi to okaljalo vašu žrtvu.«⁶

5. A. G. Martimort — L'Eglise en prière, str. 692. Martimort dalje piše:

Kristovo Uskrsnuće od mrtvih, njegovo očitovanje u skupu njegovih, mesijanska gozba koju je Uskrsli imao sa svojim učenicima, dar Duha i mesijansko poslanje Crkve — to je kršćanski Vazam u svojoj punini. To je središnji događaj povijesti spasenja koji je uvijek obilježio prvi dan tjedna. Cijelo otajstvo koje će se nedjeljom slaviti prisutno je već na dan Vazma; nedjelja naprosto postaje tjedno slavlje vazmenog otajstva.

»U prvi dan tjedna kad se sastadosmo da lomimo kruh« (Dj 20, 6—12). To je bio noćni sastanak na prvome katu kuće jednog brata; sastojao se od drugog Pavlovog govora o lomljenju kruha. Pavao povezuje s tjednim sastajanjem skupljanje milostinje za braću u Jeruzalemu.

Neka svakog prvog dana u tjednu svaki od vas zasebice stavi na stranu ono što mogne uštedjeti«. (Kor 16,2).

6. Didachè 14, izd. J. P. Audet, Gabaldea. 1958. (Coll. Etudes bibliques) p. 241; komentar ibid., p. 458—467.

U prvim kršćanskim stoljećima kršćani su duboko proživljavali nedjelju jer su uočavali njezino otajstvo. Bilo je to slavlje vjere.⁷ Skup Gospodinovih učenika sastajao se da slavi spomen njegova Uskrsnuća u iščekivanju njegova povratka. Bogoslužje zajednice bijaše dakle glavna ideja svetkovanja nedjelje.⁸

Konstantin je uzakonio nedjeljni počinak kao dan Sunca i dan Krista Kyriosa.⁹ Sabori sljedećih stoljeća proširivali su i sankcionirali nedjeljni počinak i obavezu prisustvovanja misi, ali nisu dali ništa novoga obilježju toga kršćanskog dana.¹⁰ Tijekom VI stoljeća uvode se stroge sankcije da se osigura nedjeljni počinak. U vrijeme Karla Velikoga formira se župa. Ona preuzima mnoge kompetencije koje je do tada imala država. Najprije je formirana gradska župa, a kasnije ona prelazi na veći teritorij.

U to vrijeme svećenik kultom prati sve važnije događaje u životu zajednice i pojedinaca. Vjera igra sve veću ulogu u javnom životu zajednice. Mnoge životne pojave i potrebe stavljaju se pod zaštitu svetaca. Pojedina čovjekova zanimanja također. Nestaje razlike između kompetencije Crkve i države. Svećenik zauzima povlašteni položaj u društvu. Ulazi u plemićke, gospodarske krugove i izdvaja se od naroda. Tako biva i s liturgijom. Euharistija postaje više središte za klanjanje nego hrana. Nosi se u veličanstvenim procesijama ulicama i trgovima sela i gradova. Sajmovi se organiziraju pod zaštitom svetaca. Tako je ovdje nastao Margaretski sajam, pa Kraljevski sajam i dr. Hrvati su vjerojatno primili misionare sa zapada jer su oni takvo ustrojstvo Crkve prenosili i u Hrvatsku. Feudalni tip župe održao se do danas. Župa kao servis za niz poslova počela se silom vraćati natrag u grad. Općom sekularizacijom smanjio se broj tih usluga i postepeno se sve više smanjuje.

U novom vijeku razvio se individualizam i u slavljenju nedjelje, za razliku od zajedničarskog slavljenja koje je bilo vlastito srednjem vijeku. »Spoznajemo da se između kolektivnog držanja, koje je bilo vlastito srednjem vijeku, i novovjekog individualizma mora naći srednji put pa i na području svetkovanja nedjelje«, kaže liturgičar Josef A. Jungman.

Što da se učini?

Treba poći od konkretne stvarnosti. Uvidjeti koji su elementi dobri i početi na tom graditi. Razvijati postojeće vrednote. To je dug i mukotran put koji nas obeshrabruje, ali čini se da je to bio i Kristov put. Nadograđivati, a ne rušiti. Jedna takva vrednota je duh zajedništva. Taj duh zajedništva treba iskoristiti u liturgiji za pouku. Liturgijska reforma sama po sebi neće nam ništa pomoći. »Individualističko shvaćanje i praksa religioznog života ne daju da se liturgija shvati«, kaže kard. Pellegrino i dodaje: »Promjena mentaliteta je ono što je zaista potrebno. Stoga se ne možemo pomiriti s nekim situacijama niti se odreći ovoga rada«. Teško je mijenjati mentalitet, ali izgleda

7. Martimort str. 696.

8. Vidi H. Feret, *Les sources bibliques dans le jour du Seigneur*, p. 92—94 i J. Daniélou: *La doctrine patristique du dimanche*, *ibid.*, p. 113—119.

9. O konstantinskom sinkretizmu vidi H. Stern: *Le calendrier de 354*, Geuthner, 1953 (Francuski institut u Beirutu, Arheološka i povijesna biblioteka, 55).

10. Koncil u Agdi (506), can. 47, izd. C. Munier (CC 148), p. 212. i Orleanski (511) can. 26, izd. C. de Clerqu (CC 148 A), p. 11.

da je to nužno. Napor samoodricanja traži se od svih nas: vjernika, svećenika i biskupa. Čini se da se liturgijska reforma lakše provodi u manjim euharistijskim zajednicama, one su u liturgiji aktivnije.

»Liturgija mora biti i stalno prisutna škola vjernika, izvor i ostvarenje iskrene pobožnosti bez poze i dvoličnosti«, piše Zvonimir Bono Šagi i nastavlja: »Liturgija mora prijeći granice vojničke uvježbanosti, ukrućenosti i glumstveno-artističke razrađenosti u istoj inscenaciji, pa mjesto toga dobiti obiteljsku neposrednost, neusiljenost, nešto neodoljivo Bogočovječe. Sve to mora prijeći prag crkvenog prostora po preporođenim akterima«. Treba razvijati razgovornost zajednice, a to uključuje i demitizaciju svećenika. Za tu odgovornost treba probuditi interes.

Kad o ovom razmišljam, uvijek me muči jedna stvar. Naime, župa mi se sastoji od 10—15 zaselaka koji su raspršeni. Radnim danom muku mučim da dobijem barem ministranta. Često se nađem po tim zaseocima i ljudi me veselo primaju u kuće, okupe se rado i susjedi na razgovor. Naročito ako je to večer a osobito zimska večer. Tu se stvara zajedništvo, a tamo sam čekao i tražio tko bi mi ministrirao. Nisu krivi ljudi, nego ukočenost liturgijskih propisa.

Umjesto kozmološko-biološkog poimanja Boga treba naglašavati vjeru u Krista, utjelovljenoga Boga, koji nas povezuje po svojoj ljubavi. Zajedništvo u Kristu je temelj našega spasenja. Profesor P. J. M. Diez-Alegria u jednom svom predavanju održanom na svećeničkom danu u Zadru, u srpnju prošle godine kaže: »Povratak na kršćanstvo ukorijenjeno u Novom zavjetu ne vodi nas prema kultualnoj (obrednoj) religiji, nego prema religiji bratske ljubavi, koja je »sakrament« s jedinstva u ljubavi s Bogom. Religija bratstva, a ne 'kulta i klera'. Zajednica naroda Božjega ima biti svjedočanstvo u svijetu. Kršćanska zajednica morala bi biti škola bratstva u kojoj bi bila prisutnost jednog nadnaravnog dara, Duha koji stvarno »otvara« srca kršćana prema braći. Međutim, bratstvo koje nije zatvoreno u samo sebe, kao geto, nego otvoreno prema svima, kao odsjev i sakrament Boga (Usp. Mt 5, 43—48). Tako usmjerena Crkva (zajednica Božjeg naroda) mogla bi donijeti današnjem svijetu shvatljivu poruku.«

Pjevanje je usko povezano s liturgijom. Ono je izraz zajedništva. Treba preobražavati preko pjevanja i isticanja riječi Božje, kojoj se do sada pridavalo malo značenja u liturgiji. Ne smijemo ljude koriti ako se drugdje sastaju. Sve oblike zajedništva treba produbljivati i oplemenjivati, tako da se u njih uključe svjesni kršćani. U tu svrhu valja poticati da se obitelji posjećuju, da se iskazuje pažnja bolesnicima i potrebnima. Ako župa raspolaže kakvom prostorijom, dvoranom, dobro bi bilo organizirati sastajanje u raznim oblicima: (klub), krugovi, razgovori s roditeljima polaznika vjernika.

Svećenici pojedinih područja trebali bi se češće sastajati, razmišljati i razgovarati o pojedinim problemima. Vrijeme je da se ne zatvaramo u svoje sredine i da ne radimo sami. Treba zajednički pristupati rješavanju problema. Nužna je suradnja u pastoralnom radu. Tjedni sastanak za pripremanje nedjeljne propovijedi, mjesečne re-kolekcije i slično, prigoda su da se uvijek iznova razmatraju problemi

župa u kojima radimo. Svakako iz tih naših sastanaka i našeg zalaganja ne smiju biti isključeni vjernici. Putove treba tražiti zajedničkim radom i zalaganjem svih.

SVESCI — Kršćanska sadašnjost, br. 4/5, lipanj-kolovoz, Zagreb 1967.
br. 12, prosinac, Zagreb 1968.

SVJEDOCENJE — Kršćanska sadašnjost br. 4/1968, br. 16/1968.

MARTIMORT, A. G., *Introduction à la liturgie*, Desclé Cie 1965.³

J. M. DIEZ — ALEGRIA: *Otvaranje Crkve suvremenom svijetu*.

Industrijska revolucija, struktura društva i život.

SUMMARIUM

De die dominica eiusque valore religioso ruri auctor disserit. Communitas ruralis speciali indole imbuta est in quantum modo vivendi valde proprio designata est. Sanctificatio diei dominicae ruri duplicem aspectum habet: assistentia sacro missae officio et abstinentia ab operibus servilibus. Fides ut virtus fundamentalis christiani ruri adhuc semper valde inexculata manet. Missam agricolae saepe propter timorem ne quid grave eis succederet audiunt. Adhuc semper ruri accentus magis in abstinentia ab operibus servilibus quam in assistentia sacro missae officio ponitur. Propterea multa hac in re renovanda sunt: liturgia dominicalis debet etiam ruri centrum vitae religiosae fieri. Necessae est magni praetii praedicationem Verbi Dei habere et momentum communionis omnium in Christo extollere.